

**“AVESTO”DA IQLIM O’ZGARISHINI OLDINI OLISH VA EKOLOGIK MADANIYAT
MUAMMOSI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15572355>

Yakubov Yusuf Mingishevich

Toshkent davlat agrar universiteti

“Ijtimoiy-gumanitar fanlar” kafedrasida dosenti, f.f.n.

Urinbayeva Manzura Akrom qizi.

Toshkent davlat agrar universiteti

“Meva s-sabzavotchilik va uzunchilik” fakulteti tyutori.

Annotatsiya. O‘zbekiston hududida ajdodlarimiz tomonidan Ona- tabiatni muhofaza qilish, asrab- avaylash, tabiiy boyliklarni e‘zozlash, atrof- muhitni toza va pok saqlash, iqlim o‘zgarishini oldini olish va ekologik madaniyat sohasida boy meros qoldirilganligi, bugungi globallashuv sharoitida ajdodlarimizning qadimiy va boy ekologik madaniyat sohasida qoldirgan merosini chuqur o‘rganish, ona- tuproqni, suvni, havoni, tabiatni asrab avaylash, musaffo holda avlodlarga qoldirish, yoshlarda ekologik madaniyatni shakllantirish muammosi tobora dolzarb bo‘lib bormoqda.

Tayanch so‘zlar: Avesto, Vandidod, Ahura Mazda, Zardusht, dehqonchilik, ekologiya, madaniyat, Ona Vatan, meros, tabiat, suv

Аннотация. На территории Узбекистана наши предки оставили богатое наследие в области охраны Матери-природы, сохранения, бережного отношения к природным ресурсам, сохранения чистоты и чистоты окружающей среды, предотвращения изменения климата и экологической культуры, в условиях современной глобализации наследие наших предков в области древней и богатой экологической культуры....

Ключевые слова: Авеста, Вандидод, Ахура Mazda, Заратустра, земледелие, экология, культура, Родина, наследие, природа, вода.

Annotation. On the territory of Uzbekistan, our ancestors left a rich heritage in the field of protecting Mother Nature, conservation, careful handling of natural resources, keeping the environment clean and pure, preventing climate change and environmental culture.

Key words: Avesta, Vandidod, Ahura Mazda, Zarathustra, agriculture, ecology, culture, Motherland, heritage, nature, water.

Yosh avlodni ma’naviyatli, jismonan baquvvat qilib voyaga yetkazishga, ularning uzoq umr ko‘rishlariga birinchi navbatda ekologik muhitning buzilishi iqlim o‘zgarishi salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli ajdodlarimiz ekologik muhitning buzilishining oldini olishga harakat

qilishgan, yosh avlodni jismonan baquvvat qilib tarbiyalashgan, tabiatga nihoyatda ehtiyotda bo'lishgan, uni ko'z qorachig'idek asrashgan. Hozirgi davrda sanoat, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, transport, qurilish masalalarini, shuningdek, ilmiy- texnikaviy, demografik muammolarni hal etish hamda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish yo'llarini ishlab chiqishda ekologik yondashuv nihoyatda zarur bo'lib qoldi.

Agrar soha olimlarining keyingi yillardagi ma'lumotlariga ko'ra, iqtisodiy rivojlangan Yevropa davlatlari (Germaniya, Angliya, Fransiya) da keyingi ikki o'n yilliklar davomida qishloq xo'jalik ekinlaridan olinadigan oziq- ovqat mahsulotlarining sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi mineral o'g'itlar, gerbitsidlar, pestitsidlar, fungitsid va akaritsidlarni qo'llamasdan yetishtirishga alohida e'tibor berilmoqda. Buning uchun mineral o'g'itlar o'rniga organik moddalar (go'ng, kompost, siderat)dan fungitsid, pestitsid, repellentlar o'rniga ayrim o'simlik qaynatmalaridan foydalanilmoqda. Bu o'simliklardan hosil qilingan pestitsid, fungitsid, repellent moddalar fermerlarga qo'shimcha xarajatlar sarflamasdan, yosh bolalarni oziqlantirishda foydalaniladigan ekologik sof toza mahsulotlarni yetishtirish imkoniyatini bermoqda.

«Avesto» da tuproq, suv, havoni bulg'ash, ifloslantirish eng og'ir gunohlar qatoriga qo'shiladi. Hatto marhumlar yerni, suvni, havoni zaharlab qo'ymasliklari uchun ularning murdalarini maxsus sopol idishlarda ko'mish rasm bo'lgan. Axura Mazda «yerga yaxshi, mustahkam urug'lar sepishdan ortiq savob ish yo'q» deydi.

Zardushtiylik diniga e'tiqod – ixlos qilgan ajdodlarimiz inson hayotiyu tirikligining asosiy manbai bo'lgan ona- Zaminni, uning har bir siqim tuprog'ini zo'r mehr- muhabbatla e'zozlaganlar, uning nopok bo'lishiga yo'l qo'ymaganlar. Ajdodlarimiz butun vujudlari ila ona- Zaminga, suvga, olovga ta'zim qilganlar. Yerni sevish zarurligi haqidagi ma'naviy- axloqiy o'g'itlar, yo'l-yo'riqlar ota bobolarimizdan qolib kelayotgan bebaho ma'naviy, umumbashariy ahamiyatga molik ta'limotdir.

Ma'lumki, zardushtiylik dini qabul qilingan dastlabki vaqtlarda o'likni kuydirish yoki o'limtikxo'rlarga yedirish rasm bo'lgan. Masalan, murda tog' yoki baland tepalikda yasalgan maxsus supaga qo'yilgan. Darranda hayvon yoki parrandalar yeb ketgach, suyaklari yig'ishtirib olinib, ko'milgan yoki bo'lmasa maxsus joyda , idishda saqlangan. Professor I. Jabborov fikricha, marhumning a'zo suyaklaridan birini yoki kalla chanog'ini saqlaydigan bunday xum yoki suyakdonlar fanda "Ostadon" deb yuritilgan²⁷. Bunday Ostadon namunalari Xorazm, Farg'ona, Toshkent vohalarida qadimshunoslar tomonidan topilgan.

"Avesto"da insonlar hamisha yuvinib, taranib yurishi, insu-jinslarning nafasi tegmasligi, havodagi qulansa narsalar o'tirib qolmasligi uchun qalpoq kiyib, ro'mol o'rab yurish tavsiya etiladi. Bir kunda yuz, qo'lni bir necha marta yuvish, tish, burun, quloqlarni tozalab yurish alohida uqtirilgan. Masalan, sochiq, tish yuvish vositalarini maxsus joyda asrash, olingan soch va tirnoqlarni odam yashaydigan joydan nariga, ellik qadam uzoqlikka, mushuk, kuchuklar kovlab chiqara olmaydigan darajadagi chuqurlikka ko'mib qo'yish tavsiya etilgan. Chunki zardushtiylarda tanadan judo bo'lgan har bir narsa murdor hisoblangan. Hovli eshigi

²⁷ Жабборов Исо. Ўзбеклар.Т., Шарқ, 2008, 172 бет.

oldida yoki ko'chada axlat to'plab qo'ygan farrosh yoki uy bekasi 25 darra kaltaklash bilan jazolangan.

Hovuz, chashma va ariq bo'yiga mevali daraxt o'tqazilmagan. Chunki bir dona meva suvga tushib chirisa, "yuz ming mikroba" tarqatilgan. Hayz ko'rgan ayol suv havzalaridan 15 qadam naridan o'tishi lozim bo'lgan.

Ey, Sipiymon Zardusht! deyiladi tabarruk manbada:

"Kimki poklanuvchini shod aylasa, u olovni xushhol qilgan bo'ladi. Suvni xushnud qilgan bo'ladi. Tuproqni xushnud qilgan bo'ladi. Daraxtlarni xushnud qilgan bo'ladi. Ashavan erlar va ashavan ayollarni xushnud qilgan bo'ladi".

("Avesto". Vandidod, to'qqizinchi fargard, 149 bet)

Shuningdek, "qabriston yeri ellik yildan so'nggina o'zining oldingi pok holatiga keladi", "o'tob ostida yotgan odam jasadi yerga tushib ketgan lahzadan bir yil o'tgach, zamin o'zining dastlabki poklik holiga qaytadi" singari fikrlar muqaddas manbaning turli qismlarida ko'p uchraydi. Jumladan, tarixiy manbada bu holat quyidagicha qayd etiladi:

"-Ey, olamni yaratgan zot! Ey, Haqiqat!

Odam jismi tuproqqa topshirilgach, qancha muddatdan so'ng zamin o'zining dastlabki poklik holatiga qaytadi?

Ahura Mazda javob berdi:

-Ey, Sipiymon Zardusht!

Odam jismi tuproqqa topshirilgan lahzadan ellik yil o'tgandan so'ng zamin o'zining dastlabki poklik holatiga qaytadi".

"-Ey, olamni yaratgan Zot! Ey, Haqiqat!

Odam jasadi qo'yilgan daxmaning tuprog'i necha fursatdan so'ng o'zining birlamchi pokizalik holiga qaytadi?

"Avesto"dagi muxit tozaligini saqlash va kasalliklarni oldini olish vositalarini quyidagi guruxlarga bo'lish mumkin:

1. Axlatlarni berkitish, ifloslangan joylarni tuproq, tosh, qum bilan ko'mib tashlash. Shu yo'l bilan mikroblar o'ldirilgan yoki kamaygan.

2. Otash, issiqlik va sovuqlik ta'siri bilan yo'qotish. "Avesto"da otash poklovchi va ofatni ketkazuvchi vosita hisoblanadi. U bilan hatto kiyim- kechaklarni turli mikroblardan tozalash.

3. Kimyoviy yo'l: kul, sirka, sharob, turli giyohlar (isfand-isiriq, mixik, fif, sadaf, piyoz, aloe, sandal) tutatish yo'li bilan. Bularning ko'pi hozir ham mikroblarga qarshi kurashda foydalaniladi. "Vandidod"ning 6 bobida shamol, hayvon, parranda, pashsha orqali turli kasalliklar tarqalishi ta'kidlab ko'rsatilgan.

Kasallik tarqatadigan hayvon va hasharotlarni yo'qotishga da'vat etilgan holda, "Avesto"da uy jonivorlarini ehtiyot qilishga chaqiriq kuchlidir. "Vandidod"da bir uy itini o'ldirgan kishi 10000 barsum, 10000 ruhiyatni tetiklashtiradigan o'simlik bargi jarima berishi lozim bo'ladi. Shuningdek, u 1000 echki emar, 1000 ta suv qo'ng'izi, kasal tarqatuvchi

pashshani o'ldirib, gunohini yuvishi lozim"²⁸. Uy hayvonlaridan mushuk va itlarni boqish qoidasiga rioya qilish, parranda va hayvonlarga behuda ozor bermaslik, ularning bemahal o'limiga sabab bo'lmaslik uqtirilgan.

"Vandidod"ning 5 va 11-boblarida doimiy badan tarbiya bilan shug'ullanish, kunda yuz-qo'lni bir necha marta yuvish, sochni toza tutish, tirnoqlarni tez- tez olib, tozalab turish tavsiya etiladi. Inson me'yori bilan doim to'q yurishi, go'sht iste'mol qilishi lozimligi ta'kidlanadi.

Tabarruk manbada insonlarni ozodalikka, sanitariya gigiena qoidalariga rioya qilishga, devlarni xushnud etadigan qabih amallardan voz kechishga da'vat etuvchi fikrlar mavjud:

"Zardusht Ahura Mazdadan so'radi:

- Ey, Ahura Mazda! Ey, koinot nuri!

Ey, olamlarni yaratgan Zot! Ey, Haqiqat!

Odamlarning devlarni xushnud va sarafroz etadigan eng qabih va ashaddiy gunohlari nimalardan iborat?

Ahura Mazda javob berdi:

- Kimki soch tarasa yoxud uni olsa, yoxud tirnog'ini olgach, uni hech qanday rasm-rusumsiz biror chuqurga yo kovakka to'kib yuborsa, bu qabih amal devlarni duo bilan olqishlab, kuchlantirgan, nusrat baxsh etgan bilan barobardir". (Tandan judo bo'lgan har bir narsa zardushtiyar e'tiqodiga ko'ra murdor hisoblanadi, shu sababli har bir a'zoni poklash uchun odatdagi poklanish marosimi o'tkazilsa murdor devlari zamin qa'riga chekinadilar).

Jismoniy baquvvat, ma'naviy barkamol insongina Vataniga xizmat qila olishi, eli uchun moddiy boyliklar yarata olishi mumkin. Shunday ekan har birimiz bog'u-roq'lar qoldirishimiz, ekologiyani buzishga, tabiiy muhit, yerni, suvlarni ifloslantirishga yo'l qo'ymasligimiz, havo tozaligi uchun kurashmog'imiz, yurtimizning haqiqiy jonkuyari bo'lmog'imiz va ma'naviy barkamol, ota- bobolari qadriyatlarini hurmat qiladigan sog'lom avlodni tarbiyalashga o'z hissamizni qo'shmog'imiz lozim. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining «O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksi», «Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida», «Suv va suvdan foydalanish to'g'risida», «O'zbekistonning o'simlik va hayvonot dunyosini himoya qilish va ulardan oqilona foydalanish» to'g'risidagi qonunlarining qabul qilinishi ekologik holatning keskin yomonlashib borishiga yo'l qo'ymaslikda muhim rol o'ynamoqda²⁹.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, buyuk ma'naviy merosimiz «Avesto» dagi atrof-muhit, tabiatni, ona-zaminni toza, pok saqlash borasidagi ibratli ko'rsatmalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan, aksincha dolzarb bo'lib, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ona-zamin va tabiat haqida qaygurish kabi his-tuyg'ularni shakllantirish orqali mamlakatimizda jismonan sog'lom yosh avlodni tarbiyalashda, ularda ekologik madaniyatni

²⁸ Avesto. Tarixiy- abadiy yodgorlik. Asqar Mahkam tarjimasi. T.,Sharq, 2001,-B. 111-115.

²⁹ Xo'jamurodov I.R. Ma'naviy merosimizda suv- hayot manbai ekanligi// O'zbekiston Agrar fani xabarnomasi. 2005, 2 (20) soni. -B.-120- 124.

shakllantirishda muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda.

ADABIYOTLAR:

1. Жабборов Исо. Ўзбеклар.Т., Шарқ,2008, 172 бет.
2. Avesto. Tarixiy- abadiy yodgorlik. Asqar Mahkam tarjimasi. T.,Sharq, 2001,-B. 111-115.
3. Xo'jamurodov I.R. Ma'naviy merosimizda suv- hayot manbai ekanligi// O'zbekiston Agrar fani xabarnomasi. 2005, 2 (20) soni. -B.-120- 124.